

„Uue naise“ kasvulava: Täpsustusi Minni Kurs-Oleski Londoni-aastate kohta

ELLE-MARI TALIVEE

9. märtsil 1906. aastal jõudis Baltimaade ajutise kindralkubneri kantseleisse salastatud järelepärimine¹, milles paluti teavitada peaminister krahv Sergei Wittet² kiiresti sellest, kas vandeadvokaadi abikaasa Mina Olesk, sündinud Kurs, on vahistatud ning kas talle on mõistetud ihunuhtlus. Järelepärimine tuli seega kõige kõrgemalt tasan-dilt ning nõudis kiiret tegutsemist. Telegrammid ja seletuskirjad kindralkubneri, erinevate kindralite, kantseleiametnike ja politseimeistri allkirjadega liikusid edasi-tagasi ning 16. märtsiks selgus, et nimetatud isikut politsei ega sõjaväe karistussal-kade poolt vahi alla võetud ja karistust kandma mõistetud isikute nimekirjas ei ole. Järelepärimise põhjuse paljastab riigidaam Jelizaveta Narõškina³ kiri 14. märtsist Liivi-, Eesti- ja Kuramaa ajutisele kindralkubnerile Vassili Sollogubile⁴, millele on lisatud Londoni ajakirjaniku William Thomas Steadi pöördumine. Jelizaveta Narõškina kirjutab:

Armuline härra
Vassili Ustinovitš.

Saanud mister Steadilt Londonist tulnud kirjaga juuresoleva sedeli, millest selgub, et kellelegi pr Oleskile, vandeadvokaadi abikaasale, kes viibib praegu Jurjevi lähedal vanglas, on mõistetud karistuseks 300 vitsahoopi osalemise eest Baltimaades

Elle-Mari Talivee, PhD, teadur, Tallinna Ülikool; vanemteadur, Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse muuseum, Väikese Illimari 12, 11623 Tallinn, ellemari@utkk.ee

- ¹ Läti Rahvusarhiiv (edaspidi LVVA), 6989.2.23, l. 1, Venemaa Keisririigi Siseministeeriumi Politseidepartemangu direktorilt Zubovskilt Baltimaade ajutise kindralkubneri kantseleile, 9.03.1906.
- ² Krahv Sergei (Sergius) Witte (1849–1915) oli tõusnud 1905. aastal ministrite nõukogu esimeheks ehk Venemaa keisririigi esimeseks peaministriks.
- ³ Kirjas mainitud „kõige kõrgema“ all on silmas peetud pöördumist tsaari enese poole. Jelizaveta (Žiži) Narõškina, snd Kurakina (1838–1928), on avaldanud memuaarid „Under three tsars: the memoirs of the lady-in-waiting“ (1931) kui Elizabeth Narishkin-Kurakin. Riigidaam (*Stats-Dama*) tähistab Narõškina positsiooni õuedaamide hierarhias. Tema poeg Kirill Narõškin oli krahv Witte kasutütre Vera abikaasa.
- ⁴ Vassili Sollogub (1848–1917) määrati 1905. aasta revolutsioonisündmuste järel Liivi-, Eesti- ja Kuramaa ajutiseks kindralkubneriks.

aset leidnud rahutustes, on minu kavatsus, kui kirja sisu vastab tõele, asetada kõnealune karistus KÕIGE KÕRGEMA armuliku pilgu alla, seega pöördun teie poole ülimalt alandliku palvega austada mind Oleski juhtumi üksikasjade teadaandmisega aadressil: Tsarskoje Selo, Suur Palee, mulle.

Palun võtke vastu minu jäägitu austus ja täielik lugupidamine Riigidaam J. Narõškina⁵

Kirjale lisatud Steadi sedel on õieti napp:

Mিনny Olesk, sündinud Kurs, on noor ja kaunis Vene tüdruk, kes veetis hiljuti aasta või kaks Londonis ja Pariisis, täiendades oma haridust. Venemaale naasnud, abiellus advokaadiga, kelle nimi on Olesk. Ta on sotsiaaldemokraat ja esines kõnega tööliste koosolekul Balti provintsi rahutuste ajal. Selle seaduserikkumise eest ta vangistati ning talle mõisteti Dorpatis 300 vitsahoopi. Kuna ta on rase, lükati peksmise täideviimine lapse sünnini edasi. Minu sõbrad, kes teda Londonis hästi tundsid, kinnitavad, et ta on rafineeritud ja tundlik tütarlaps, kelle jaoks väljavaade pärast sünnitamist alandavalt piinatud saada tähendaks surma. Pärast kohtuotsust viidi ta kuhugi Dorpati lähedale vanglasse, kus ta abikaasast eemal kindlas vangistuses ootab emaks saamist ning sellele järgnevat. Palume juhtumit uurida ja kui faktid tõeseks osutuvad, ebainimlik karistus tühistada.⁶

Lähtepunkt ja uurimisseis

Järelepärimise objekt Minni Kurs-Olesk (1879–1940) on meie naisliikumise, sotsiaaldemokraatia ja -hoolekande üks rajajaid. Aktiivse poliitikuna valiti ta Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei esindajana Asutavasse Kogusse. Ta oli Eesti põhiseaduse väljatöötamise komisjoni liige, Tartu linnavolinik ja hiljem ka -nõunik⁷ ning tegutses aktiivselt ametiühingutegevuse, hoolekande ja kutsehariduse alal, kirjutades nende murekohtadest ajakirjanduses. Mitme naiseltsi asutajaliikmena oli Kurs-Olesk tegev nende juhatustes ning esindas Eesti Naisorganisatsioonide Liidu juhatuse liikmena Eestit ka Rahvusvahelise Naisliidu rahukomisjonis. Lisaks oli Kurs-Olesk, keda kirjeldatai 1920. aastate lõpul kui „feminismi idee tüsedamat kandjat ja eestvõitlejat meil Eestis“⁸ seotud lastekaitse, orbude, rinnalaste ja noorte emade eest seismise ning vabahariduse ja rahvaülikooli, neidude kutsekoolide, aga ka majateenijate, hädaabitöölise, pimedate ja sõjahaavatute eest hoolitsemisega.

⁵ LVVA.6989.2.23, l. 7, Jelizaveta Narõškinalt Vassili Sollogubile, 14.03.1906. Artikli autori tõlge.

⁶ LVVA.6989.2.23, l. 8, William Thomas Steadilt Jelizaveta Narõškinale, d-mata; käekirja põhjal otsustades ümberkirjutus. Artikli autori tõlge.

⁷ Vt Naised Eesti parlamendis 1917–1940, 1992–2019. Koost. P. Viljamaa ja R. Hillermaa. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 2020, lk 38–47.

⁸ H. Jansen. Proua Minni Kurs-Olesk. 50-dama sünnipäeva puhul. – Naiste Hääl 1929, 3, lk 58–59.

Aktiivse naisliikumistegelaseks astuma.⁹ Tartu esimesed naisüliõpilased on meenutanud Kurs-Oleskilt saadud moraalselt tuge ja lahkeid küllakutseid Oleskite koju, sealjuures nende raamatukogu kasutamise võimalust.¹⁰ Ühtpidi püüdis Minni Kurs-Olesk leida praktilisi lahendusi naiste elu hõlbustamiseks ja nende tööhõive parandamiseks, teistpidi soovis aga ärgitada neid püüdlема võrdselt meestega eesmärkide poole, mis ei olnud naiste jaoks toona kaugeltki enesestmõistetavad.

Esimesed Minni Kurs-Oleski eluloolisi üksikasju käsitlevaid kirjutised ilmusid ajakirjanduses seoses tema 50. ja 60. sünnipäevaga.¹¹ 1939. aastal koostasid Vera Poska-Grünthal, Aliide Tuisk ja Helmi Metsvahi (Ole) tema 60. sünnipäevaks Eesti Akadeemiliste Naiste Ühingu väljaandel pühendusraamatu pealkirjaga „Minni Kurs-Olesk“, millesse olid kaastööd teinud mitmed autorid. Pühendusraamat peegeldab põhjalikult tema tööd riigi- ja omavalitsuses, sotsiaaltöös, naisliikumises, naiskutsehariduses, vabaharidustöös ja ajakirjanduses.¹²

Teise maailmasõja järel on teda oma Rootsis ilmunud Eesti naisliikumise ajalugu käsitlevas teoses portreerinud Helmi Mäelo.¹³ Eesti iseseisvuse taastamise järel on Kurs-Oleskist kirjutanud Sirje Olesk¹⁴ ning mälestuskilde oma vanaemast on avaldanud Peeter Olesk.¹⁵

Tiina Kirss on avaldanud kommenteeritult ja saatesõnastatult Minni Kursi kirjavahetust tema elukaaslase ja abikaasa Lui Oleskiga nii kooselu eelsest kui ka hilisemast ajast. Kirjavahetus on hoiul Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (edaspidi EKLA).¹⁶ Samuti on Minni Kurs-Oleskit käsitletud Piret Karro koostatud uurimuses „150 aastat Eesti feminismi“ ning selle põhjal koostatud näitusel.¹⁷

⁹ M. Kurs-Olesk. Miks puuduvad Riigikogus naissaadikud? Erinimekirja küsimus Naisliidus. – Vaba Maa, 31.07.1924.

¹⁰ O. Mirka-Linnus. M. Kurs-Olesk ja naisüliõpilased. – Minni Kurs-Olesk. Koost. V. Poska jt. Tartu: Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, 1939, lk 10–13.

¹¹ Nt A. T-nn. Minni Kurs-Olesk. 1879–1929. Hoogsama naistegelase 50 a. sünnipäev. – Vaba Maa, 13.03.1929; Väsimatult ühiskonda teenimas. Minni Kurs-Olesk 60-aastane. – Uus Eesti, 12.03.1939.

¹² Minni Kurs-Olesk. Koost. V. Poska jt. Tartu: Eesti Akadeemiliste Naiste Ühing, 1939.

¹³ H. Mäelo. Eesti naine läbi aegade. Lund: Eesti Kirjanike Kooperatiiv, 1957; 2. tr. Tallinn: Varrak, 1999.

¹⁴ S. Olesk. „Schillerlik naine“ Minni Kurs-Olesk. – Eesti Naisüliõpilaste Selts 1911–1996. Toim. T. Parts, P. Runnel, E. Alatalu jt. Tartu: Eesti Naisüliõpilaste Selts, 1993, lk 54–56.

¹⁵ P. Olesk. Sajandialguse naine ja tema avastaja. XX sajandi alguse naistest autori vanaema Minni Kurs-Oleski näitel. – Ruti raamat. Artikleid, lugusid ja mälestusi: pühendusteos Rutt Hinrikusele. Koost. S. Olesk, J. Kronberg. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2006, lk 283–291.

¹⁶ Eesti elulookirjutus: antoloogia. Kirjad, päevikud, mälestused ja elulood. Koost. R. Hinrikus, T. A. Kirss. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2019, lk 260–270; T. A. Kirss. Vaba mõtte ja võrdvärsuse tee. Sissevaade Lui Oleski ja Minni Kurs-Oleski kirjavahetusse. – Tuna 2020, 2, lk 128–139. Neis allikais on kirjadest tervikuna avaldatud Minni Kursi 4.03.1903 ja 9.05.1903 kirjad Lui Oleskile ning Lui läkitused Minnile kuupäevadega 3.04.1903 (saksakeelne osa Kristi Metste tõlkes), 29.04.1903 ja 22.08.1903.

¹⁷ P. Karro. 150 aastat Eesti feminismi. – Vikerkaar 2022, 3, lk 57–112; näitus „Välja ahju tagant!“ Vabamus 8.03.2023–10.03.2024.

Oma uurimustes on Tiina Kirss vaadelnud Minni Kursi ja tema eakaaslasi korduvalt nn uute naistena.¹⁸ Mõiste sündis 1830. aastate Prantsusmaal, sai kõigepealt kaalu 1850. aastate Vene- maal Nikolai Tšernõševski romaani „Mida teha?“ tuules tõusetunud naisküsimuse debatis ja seejärel 1894. aastal iiri kirjaniku Sarah Grandi (Frances Elizabeth Bellenden Clarke) ja inglanna Ouida (Maria Louise Ramé) ajakirjanduslikus mõttevahetuses, kus sellega tähistati feministlikke, haritud ja iseseisvaid naisi.¹⁹ Näidendi- või romaanitegelasena – nagu Ibseni Nora – ei peegeldanud uus naine tegelaskujuna üksnes omaenda püüdlusi, vaid ka ühiskonna reaktsiooni neile. Tõeluses said „uutest naistest“ need, kes püüdsid ühiskonnas midagi muuta, eelkõige siis naiste õiguste osas.²⁰ Minni Kurs oli üks neid erandlikke Eesti tütarlapsi, kel olid 19. ja 20. sajandi vahetusel olemas eeldused ja võimalused eneseteostuseks ning soov rakendada omandatud teadmisi ja oskusi eluga raskemini hakkama saavate ühiskonnakihtide ja -liikmete abistamiseks.

Käesoleva artikli eesmärk on täpsustada arhiiviallikate abil mitmeid olulisi detaile Minni Kurs-Oleski eluloost, mis on varasemates käsitlustes olnud kas ekslikud või jäänud väheste andmete tõttu ebamääraseks.²¹ Seejuures võetakse põhjalikumalt



Minni Kurs ilmselt 1904. aastal (1905. aasta algusest kandis ta poisipead). Tema Inglismaalt toodud kübarat on Karl August Hindrey meenutanud kui peakatet, milliseid kandsid naised, kes „enestele olid ülesandeks seadnud emantsipatsiooni mehe eestkostmise alt“ (vt K. A. Hindrey. Kronoloogilisi episoodide. – Minni Kurs-Olesk, lk 19–20). EKM EKLA, A-149: 3

¹⁸ T. Kirss. Ruthi õed. Sajandipöörde naiste reaalsus ja fantaasia. – Ariadne Lõng 2004, 1/2, lk 13–28; täiendatuna rmt-s J. Randvere „Ruth“ 19.–20. sajandi vahetuse kultuuris. Koost. M. Hinrikus. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2006, lk 71–98.

¹⁹ Samas, lk 76–78; T. Kirss. Ideaalsete naiste tuba ja uue aja naise rännakud. Tähelepanekuid naisajaloost. – Looming 2006, 5, lk 765. Vt ka J. Ross. Moodne daam 1910. aastate naiskirjanduses. – Keel ja Kirjandus 2023, 8–9, lk 775.

²⁰ G. Buzwell. Daughters of decadence: the New Woman in the Victorian fin de siècle. <https://www.britishlibrary.cn/en/articles/daughters-decadence-new-woman-victorian-fin-de-siecle/> (10.12. 2023).

²¹ Aastatel 2020–2023 tegi autor uurimistööd järgmistes Eesti, Läti ja Suurbritannia arhiivides neid kas isiklikult väisates või tuginedes digiteeritud säilikutele: Churchill Archives Centre, Churchill College, Cambridge; The Women’s Library, London School of Economics and Political Science, LSE; London Metropolitan Archives; Manuscripts and Special Collections, University of Nottingham; Läti Rahvusarhiiv; Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv; Rahvusarhiiv.

tähelepanu alla küsimus, milline oli Minni Kurs-Oleski suhtlusringkond ja tegevus tema õpinguaastatel Londonis.

Artikli alguses kirjeldatud sündmuste ajal oli Minni Kurs äsja Londonist naasnud, kus ta õppis ajavahemikul 1902–1904, ja seda kaugeltki mitte ainult koolipingis. Minni Kursi on tema Londoni-aastail korduvalt seostatud Emmeline Pankhursti juhitud sõjakate sufrażettide radikaalsete väljaastumistega. Väite juured peituvad ilmselt Minni Kurs-Oleski ajakirjanduses ilmunud mälestuskillus, mis osutab kokkupuutele Pankhurstiga:

Seal nägin iseteadlikku töölist, võimsaid kutseühinguid, seal tutvusin ühiskondliku liikumisega, kohtasin naisliikumise juhte, nagu pr. Pankhurst'i, Margaret Bondfield'i, pärastist tööministrit ja palju teisi, seal imetlesin vabaharidustööd jne. Ism'e oli lõpmata hulk, sest vaba rahva eneseavaldus ei tunne piire.²²

Mälestuskild trükiti uuesti tema 60. sünnipäevaks koostatud pühendusraamatus, mille sissejuhatuses on kokkupuudet Pankhurstiga juba süvendatud: „[t]egeldes naisõiguslike küsimustega töötas ta tihedas kontaktis inglise naisliikumise kuulsama juhi E. Pankhurst'iga“.²³ Edasistes käsitlustes on siit nii mõnigi kord välja loetud otsesest kokkupuudest sufrażettidega kuni selleni välja, et „Minnist sai Pankhursti lähedane sõber, kuigi ta alati nende äärmuslike taktikaid just parimaks ei pidanud. Sufrażetid pidasid näiteks näljastreike, aheldasid end vahistamise provotseerimiseks aiapiirete külge, kallasid postkastidesse ohtlikke kemikaale, lõhkusid avalike hoonete aknaid ja süütasid öösiti tühje hooned.“²⁴ Väitele näikse kaalu lisavat Lui Oleski kirjades kordunud palve, et Minni hoiduks liigse ja riskantse poliitilise aktiivsuse eest, mis võib halvasti lõppeda, kui neiu taas kodumaale jõuab ja soovib seal kooliõpetajana tööd leida.²⁵

Siinkohal väärib märkimist seegi, kes olid kõnealused sufrażetid – selle nime all tuntakse 1903. aastal Ühendkuningriigis asutatud Naiste Sotsiaalse ja Poliitilise Liidu (ingl Women's Social and Political Union, WSPU) liikmeid. Nad eristusid sufrażistidest, kes nõudsid samuti alates 19. sajandi teisest poolest naistele valimisõigust²⁶ konstitutsiooniliste ja rahumeelsete vahenditega, just oma taktikate radikaalsuse poolest. Ehkki mõiste „sufrażett“ tähendus võib olla laiem – vastavalt kontekstile ka näiteks halvustav määratlus naissoost naisõiguslase kohta –, seostatakse seda

²² M. Kurs-Olesk. Killuke iseseisvuse-eelseilt päevilt. – Tänapäev 1938, 2, lk 61; Minni Kurs-Olesk, lk 76. Margaret Bondfield (1873–1953) – ametiühingutegelane, töölispartei liige ja sufrażist, hilisem töö- ja ühtlasi Suurbritannia valitsuskabineti esimene naisminister.

²³ Minni Kurs-Oleski elukäik. – Minni Kurs-Olesk, lk 8.

²⁴ Nt H. Reinart. Sufrażett Minni Kurs-Olesk ei tahtnud olla mehe „looming“ ja sattus vabaabieliu tõttu põlu alla. – Postimees, 4.09.2018, aga ka Naised Eesti parlamendis, lk 38–47.

²⁵ T. A. Kirss. Vaba mõtte ja võrdväarsuse tee. Sisvevaade Lui Oleski ja Minni Kurs-Oleski kirjavahetusesse, lk 129.

²⁶ Ühendkuningriigis said naised piiratud valimisõiguse 1918. aastal. Eestimaa kubermangus anti naistele valimisõigus juba aasta varem, 1917. aastal, ning seda nõudes avaldasid avalikult meelt ka eesti naised.

eelkõige 20. sajandi alguse ja Emmeline Pankhursti rajatud organisatsiooniga.²⁷ Mõistet kasutati ajakirjanduses esimest korda 1906. aastal. Radikaalseks muutus WSPU oma tegudes samm-sammult: näiteks alustasid sufražettidest vangid 1909. aastal vene mässajate eeskujul näljastreike²⁸, misjärel neid hakati sunniviisiliselt toitma.²⁹ Pommid, lõhkeained ja süütamine said kampaania osaks aastail 1912–1914. Maailmasõja algusega peatas WSPU suuresti oma tegevuse, olles solidaarne sõtta astunud riigiga, ning läks laiali 1917. aastal.

Reisikorviga neiu

Arhiiviallikaid seni avaldatuga võrreldes saab Minni Kurs-Oleski eluloos täpsustada mõndagi olulist. Minni Kurs – pühendusraamatus ja sellele tuginevates allikates Vilhelmine-Marie-Karoline Kurs – kanti tegelikult kirikuraamatusse kui Minna Caroline Marie Kurs.³⁰ Ta kasvas üles Tartus õmblustöökoda pidanud üksikema Liina Kursi (sündinud Könn) ainsa lapsena, sest rätsepaselist isa Johann Ludvig Kurs oli pere juurest lahkunud.³¹ EKLA kogu sisaldab Tartu linna luba 1895. aastast Minni Caroline Kursile minna sooritama guvernandieksamit.³² Selleks ajaks oli ta lõpetanud ilmselt Alfred Grassi tütarlastekooli.³³

²⁷ Emmeline Pankhurst (neiupõlvenimega Goulden, 1858–1928) abiellus 1879. aastal briti esimese naiste valimisõiguse seaduse eelnõu (1860) ja abielunaiste vara puudutavate seaduste väljatöötaja, advokaadi ja Sõltumatu Tööpartei (*Independent Labour Party*) liikme Richard Marsden Pankhurstiga (1834–1898), keda kutsuti tema liberaalsete vaadete tõttu ka Punaseks Doktoriks. Võitlus naiste õiguste laiendamise eest jätkus sestpeale koos (mh asutati Naiste Valimisliit, ingl Women's Franchise League). Kui advokaat 64-aastaselt suri, ehitas Sõltumatu Tööpartei tema mälestuseks Manchesteri Salfordi Pankhurst Halli, mille interjööri paluti 1903. aastal kujundama tema kunstnikust tütar Sylvia Pankhurst (1882–1960). Kohapeal avastas too, et naiste õiguste toetamisega tegeleva partei kohalik haru naisi liikmeks ei võta. Seda asjaolu on peetud üheks põhjuseks, miks Pankhurstide kodus Manchesteris asutati 10. oktoobril 1903 WSPU. Emmeline Pankhurstist sai organisatsiooni juht ning algatusest toetada naiste õigusi tööparteis kujunes edaspidi laiapõhjaline liikumine.

²⁸ K. Grant. *British Suffragettes and the Russian Method of Hunger Strike*. – *Comparative Studies in Society and History* 2011, 53 (1), lk 114.

²⁹ J. Purvis. *The prison experiences of the suffragettes in Edwardian Britain*. – *Women's History Review* 1995, 4 (1), lk 103–133; C. Davies. *Bad girls. The rebels and renegades of Holloway prison*. London: John Murray, 2019, lk 74–80.

³⁰ Nimi on antud ristiemade Minna Caroline Engelbergi ja Marie Robergi järgi, ristiisaks oli Adolph Kurrik (RA, EAA.3148.1.49, l. 4/91, Meetrikaraamat, vt ka RA, EAA.1253.1.599, l. 244/472, Personalbuch. Täna selle osutuse eest Ülles Kursi. 1929. aastal on diplomaat-, ameti- ja ministeriaalpassi saanute tähestikulises kartoteegis (fotodega) eesnimena kasutusel ainult Minni (vt RA, ERA.957.16.2a, l. 2704/7512).

³¹ Peeter Olesk on kirjutanud: „... rätsep Ludvig Kurs laskis mingi tsirkuseartistiga pere juurest jalga juba siis, kui tütar oli imik“ (vt P. Olesk. *Sajandialguse naine ja tema avastaja*, lk 286). Pühendusraamat nimetab ka vanemat õde, kes suri juba enne Minni sündi.

³² EKM EKLA, f 185, m 30: l, 1, 1, Minni Kurs-Oleski dokumendid 14. X 1895 – 25. VIII 1922.

³³ Minni Kurs-Oleski elukäik. – Minni Kurs-Olesk, lk 7. Tartus tegutsenud I järgu tütarlastekool, kus õpiaeg oli 7 aastat, võimalik oli lisa-aasta pedagoogilises klassis. Saksakeelses koolis sai õppida prantsuse või/ja inglise keelt (A. Liim. *Gümnaasiumidest Tartus eile ja homme*. – *Edasi*, 8.03.1990).

Minni Kurs-Olesk on maininud õpingute jätkumist stipendiaadina saksa naisõpetajate seminaris, mille ta lõpetas 1898. aastal õpetaja kutsega.³⁴ Tegemist võis olla saksa naisõpetajate seminari harjutuskooliga, ent see vajab edasist uurimist.³⁵ Ehkki kodune keel oli saksa keel, rääkis tütarlaps vanaema ja sugulastega eesti keelt³⁶: tema emapoolne suguvõsa oli pärit „Rõngu tagant Laanematsilt, kust üks haru hargnes Sangaste ja Urvaste vahemaile Restu“³⁷ Suhtlusringkonda Tartus kuulus eesti soost tudengeid: 1897. aastal algas tema tutvus³⁸ ja kaks aastat hiljem kirjavahetus õigusteaduse üliõpilase Amandus Louis (Lui) Bernhard Oleskiga (sündinud Norrmann, 1876–1932), lesknaise pojaga, keda oli kasvatanud isa vend Meomal.³⁹ Lui Olesk lõpetas õigusteaduskonna 1902. aastal⁴⁰ ning alustas tööd vandeadvokaadi abina, olles samas tegev ajakirjanduses. Teinud algul kaastööd ajalehele Postimees (1903. aastal kuulus Postimehe toimetusse)⁴¹, asutas ta ajalehe Vaba Sõna, mis pidi hakama tema ja August Hanko toimetusel ning Jüri Jaaksoni väljaandmisel regulaarselt ilmuma 1905. aasta detsembrist, ent radikaalsotsialistlik, „kõike ründav“ leht jäi pärast jaanuarikuist proovinumbrit tsensuuri kinni.⁴² Proovinumber peegeldab muu hulgas sõjakohtu tegevust: mahalaskmist, ülespoomist, talude põletamist, vangistamist ja vitsahirmu, aga ka naisterahva peksmist. See, mis Londoni ajakirjanikule tundus ebainimlik, ei olnud siinmail kuigi erandlik.⁴³

Kõigepealt saksa, seejärel eesti keeles kirju vahetanud Minni Kurs ja Lui Olesk olid paljuski mõttekaaslased, keda paelus oma ideede selgitamine, aga ka oma tööks pidamiste üle vaidlemine.⁴⁴ Intensiivne kirjavahetus aastail 1901–1904 peegeldab

³⁴ M. Kurs-Olesk. Killuke iseseisvuse-eelseilt päevilt. – Minni Kurs-Olesk, lk 75; Minni Kurs-Oleski elukäik. – Minni Kurs-Olesk, lk 7.

³⁵ Lehrerinnenseminar zu Dorpat, vt ka T. Hahn. Das deutsche Lehrerinnen-Seminar in Dorpat. – Revalsche Zeitung, nr 160, 18.07.1911, lk 1–2.

³⁶ Minni Kurs-Oleski elukäik, lk 7.

³⁷ P. Olesk. Sajandialguse naine ja tema avastaja, lk 286.

³⁸ EKM EKLA, f 185, m 29: 4, l. 1/1, Louis Olesk *Teures Fräulein* Kursile, 25.06.1899; EKM EKLA, f 185, m 29: 4, l. 1/1 ja Lui Olesk Minny Kursile, 9.08.1899; samas, l 2/7.

³⁹ Lesk Helene Marie Norrmanni laps (RA, EAA.3148.1.46, Meetrikaraamat, lk 25/88), lapsendatud onu Peeter Oleski poolt 1883. aastal (RA, EAA.314.1.469, l. 61/541, Kutsealuste nimekiri, 2. jsk; vt ka P. Olesk. Sajandialguse naine ja tema avastaja, lk 287). Vannutatud advokaat a-st 1920 (RA, EAA.2275.1.1. n-damata, L. Oleski haridust ja teenistust tõendavad dokumendid. Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu tunnistus Lui Oleskile). Oli Eesti vabariigi peaprokurör ja kohtuminister ning töö-, hoolekande- ja siseminister.

⁴⁰ Ülikoolist oli Lui Olesk „lahti“ 1901. aasta juunis, ehkki lõpueksam jäi sooritamata mitmel põhjusel, sh oma karjääri kui ka ühiskonnas alanud rahutustega seotud asjaoludel (vt RA, EAA.2275.1.16, n-damata, Lui Olesk Peeter Oleskile, 7.05.1901).

⁴¹ K. Aru. Üks kiring, kolm mõõdet. Tartu: EKM Teaduskirjastus, 2008, lk 388.

⁴² LVVA.6989.2.23, l. 15, 15p, Baltimaade ajutiselt kindralkubernerilt J. Narõškinalle, 18.03.1906. Kirjas Lui kasuisale 1906. aasta jaanuaris väljendab Minni Kurs-Olesk siirast rõõmu, et kubernerilt saadi luba lehe ilmumiseks (RA, EAA.2275.1.17, n-damata, Minni Kurs-Olesk Peeter Oleskile, 11.01.1906).

⁴³ Kodumaalt. – Vaba Sõna, 27.01.1906. Vt ka L. Kann. Inimohvritega revolutsioonisündmused Eesti linnades 1905. aastal. Doktoritöö. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2023.

⁴⁴ Vaateline sõltumatus säilis kooseluski: Lui Olesk oli Asutavas Kogus ja riigikogus Eesti Tööerakonna esindajana.

kahe noore inimese omavahelise suhte süvenemist kogu selle juurde kuuluva heitlikkusega. Säilinud on 25 Lui Oleski kirja Minni Kursile nende tutvuse algusest kuni neuu Inglismaalt naasmiseni 1904. aasta sügisel ning 17 vastust Minnilt talle; keelevahetus toimus 1903. aasta kevadel.⁴⁵ Kirjades leiduvate märkuste põhjal võib siiski oletada, et kirju oli algselt rohkem.⁴⁶ Lisaks Luile oli Minni kirjavahetuses mõlema ühise sõbra Augustiga, kelleks oli ilmselt eespool nimetatud August Hanko.⁴⁷ Nii mõnigi kord on Minni adresseerinud kirja neile mõlemale.⁴⁸ Kõik kolm leiab ka grupifotolt, mis on tehtud Eesti Üliõpilaste Seltsi maja pühitsemisel 29. augustil 1902.⁴⁹

Kirjavahetusse astusid noored Minni õpi- ja töörande tõttu. Peeter Olesk on kirjutanud: „Tuleb meeles pidada, et tollane rahvuslik ühiskond migreeris. [...] Minni Kurs tahtis näha suurt maailma.“⁵⁰ Tartust lahkumise puhul on seni otsustavaks peetud asjaolu, et siinmail ei saanud naine kõrgkoolis õppida.⁵¹ Järgnev näitab, et Minni Kursi seisukohast võisid kaalukausil olla eelkõige teadmised ja oskused, mida ta pidas vajalikuks, et elus ise hakkama saada. Õppimiskoha valikul said oluliseks aga tema kontaktid koduprovintist väljaspool.

Koduõpetaja kutsega Minni Kurs asus tööle kõigepealt Bessaraabia kubermangu Kišinjovi (nüüd Chişinău, Moldova) evangeelsesesse luteri kooli, kus töötas mitte saksa keele (nagu seda on märgitud varasemais allikais), vaid vene keele ja aritmeetika õpetajana 1. novembrist 1899 kuni 15. detsembrini 1901.⁵² Seejärel sai temast saksa vestluskeele õpetaja Soomes Turu lähedal Paimios vastse Sauvo kirikuõpetaja Johan Wilhelm Wartianeni perekonnas. Kurs-Olesk ise on meenutanud, et tema huvi ühiskonna ebavõrdsuse põhjuste vastu tärkas juba Tartus tütarlastekoolis, Kišinjovis tekisid aga vabal ajal tutvused revolutsioonilise noorsooga.⁵³ Maailmavaade süvenes ilmselt Soomes ning pidi andma tõuke sõita välismaale edasi õppima: ta on meenutanud pastor Wartianeni vaimustust rahvahariduse edendaja ja rahvaülikoolide

⁴⁵ Vt T. A. Kirss. Vaba mõtte ja võrdväarsuse tee, lk 128.

⁴⁶ Nt EKM EKLA, f 185, m 27: 20, Minny Luile Londonist, 22.03.1903. Minni Kurs kasutab oma nooruspõlve kirjades, samuti Inglismaa dokumentides läbivalt nimevormi Minny. Mõned kirjalehed tunduvad fragmentidena ning ilmselt ekslikult on arhiivis nummerdatud kirjaleht 159/203, mis otsustades nii allkirjastamise viisi kui ka Augustile tervituste saatmise järgi peab samuti olema tulnud Londonist.

⁴⁷ August Hanko (1879–1952) oli ajakirjanik, tõlkija, merendustegelane ja poliitik, aastatel 1919–1920 Eesti Vabariigi sõjaminister. Treffneri gümnaasiumis õppides tutvus Lui Oleskiga, millele osutab korduvalt oma mälestustes (vt A. Hanko. Oli kord... Mälestusi. II, Hugo Treffneri esimesejärgu kool. Tartu: Postimees, 1941). Lõpetas 1904. aastal Tartu Ülikooli õigusteaduskonna (vrd EKM EKLA, f 185, m 29: 4, l. 23/53, Lui Minnyle Tartust, 20.07.1904); aastatel 1902 ja 1904–1905 töötas ajalehes Postimees. Ka Minni esimene eestikeelne kiri Luile 4.04.1903 sisaldab fraasi „Palju terwitusi Augustile“ (vt EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 13/38).

⁴⁸ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 17/47, Minny Luile ja Augustile South Hackneyst, 24.09.1904.

⁴⁹ EKM EKLA, H-29:511.

⁵⁰ P. Olesk. Sajandialguse naine ja tema avastaja, lk 286.

⁵¹ Nt T. Kirss. Vaba mõtte ja võrdväarsuse tee, lk 129–131.

⁵² EKM EKLA, f 185, m 30: 1, l. 3.

⁵³ M. Kurs-Olesk. Killuke iseseisvuse-eelseilt päevilt, lk 75–76.

asutaja N. F. S. Grundtvigi vastu.⁵⁴ Pühendusraamatu sissejuhatuses on mainitud ka kokkupuudet Soome naisliikumise ning selle juhtide Aino Malmbergi ja Alli Trygg-Heleniusega.⁵⁵

Soomes oli nais- ja sotsiaaldemokraatlik liikumine toona elav ning palju reisinud karskusliikumise aktivist Trygg-Helenius ning kirjanik, tõlkija ja poliitik Malmberg, nn Londoni soomlane,⁵⁶ võisid pakkuda Kurs-Oleskile eeskuju kogemuste hankimiseks laias maailmast. Ent tekkima pidid ka kontaktid, mis viisid edasiõppimiseni just Inglismaal. Selleski osas saab käesolev artikkel teha väikese lisanduse varasemasse teadmisse. Nimelt andis Londonis odavamate elamisvõimaluste otsingul ühest kohast teise kolinud „reisikorviga neiu“⁵⁷ oma korrespondentidele kindla aadressina alati perekond Enqvistide oma:

98 Jerningham Road. C/o Rev. Enquist. New Cross, London.

Tegemist on tõenäoliselt selleaegse soome meremeeste kaplaniga Londonis Ludvig Enkvistiga (1856–1934), kes oli teeninud vaimulikuna ka Hullis ja Grimsbys. 1906. aastal, kui Enkvist valiti Hämeenlinna ja Vanaja kirikuõpetajaks, naasis ta Soome.⁵⁸ Kõnealune seos annab tunnistust välissoomlaste omavahelistest sidemetest ning nende kontaktidest kodumaaga.

Õpingud Inglismaal

Londonisse jõudis Minni Kurs 1902. aasta sügisel. Novembris on ta saatnud Westminster Abbey pildiga fotopostkaardi Karl Eduard Söödile.⁵⁹ Sama aasta detsembri lõpul on Postimees avaldanud nimetu uusaastatervitusena Londonist Minni Kursi esimese ajaleheartikli, milles ta kutsub naisi üles ennast harima ja omandama oskusi, et end ise hiljem ära elatada, tuues näiteks naissoost tervishoiuinspektoreid Inglismaal.⁶⁰

⁵⁴ Samas.

⁵⁵ Minni Kurs-Oleski elukäik, lk 8.

⁵⁶ Soome iseseisvuse tuline toetaja, inglise keele õpetaja Malmberg (1865–1933) külastas Londonit alates 1895. aastast korduvalt. 1909. aastal sai temast poliitiline pagulane Londonis kuni Soome iseseisvumiseni. Vt H. Krohn, B. Pares. Aino Malmberg. – The Slavonic and East European Review 1933, 12 (34), lk 202–204; M. Pohls. Nainen, joka ei mahtunut raameihin – Edelläkävijä Aino Malmbergin elämä. – Tieteessa Tapahtuu 2022, 2. <https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/2-2022/nainen-joka-ei-mahtunut-raameihin-edellakavija-aino-malmbergin-elama#top> (10.12.2023). Alli Trygg-Heleniuse tegevuse pöördepunktidenä on sageli märgitud just Soome Naisliidu esindajana tehtud välisreise Inglismaale ja USA-sse, vt nt R. Ilola. Alli Trygg-Helenius – Raittiuskasvatuksen uranuurtaja Suomessa. – Naisten Ääni. <https://www.naistenaani.fi/alli-trygg-helenius-raittiuskasvatuksen-uranuurtaja-suomessa/> (10.12.2023). Tema kohta vt ka E. Pedriks. Alli Trygg-Helenius Seppälä. – Postimees, 18.07.1926.

⁵⁷ Minni Kurs nimetab ühes kirjas kogu oma varandust mahutavat reisikorvi. EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 13/39, Minny Luile Londonist, 4.04.1903.

⁵⁸ Vt Enkvist, Ludvig, kirkkoherra, 1856–1934. – Kirkkomaafi. <https://ahvenisto.kirkkomaafi/henkilohistoria/enkvist-ludvig/> ja Enkvist, Karl Ludvig (1856–1934). – SKS Henkilöhistoria. <https://kansallisbiografia.fi/papisto/henkilohistoria/enkvist-ludvig/> (10.12.2023).

⁵⁹ EKM EKLA, f 173, m 10: 17, l. 1/1, M. Kurs K. E. Söödile, 17.11.1902.

⁶⁰ Üks Eesti naesterahvastest. Eesti õdedele kodumaal. – Postimees, 28.12.1902.

Tagantjärele võib öelda, et artikkel väljendab suhtumist, mida Minni Kurs ka iseendale selgelt sihiks seadis. Seda kinnitab seisukoht, mille ta esitas vahepeal katkenud, ent 1903. aasta kevadel jätkunud kirjavahetuses Lui Oleskile. Neiu rabas märtsis ootamatult ema surmateade,⁶¹ ent leinateski vastas ta teda koju kutsunud Luile:

[---] olen otsustanud inglise keele õpetajaks saada, (esiteks), ja selleks ma saan. Olen sellega pihta hakanud, viin selle ka täide. Millal oleks mu ema mõelnud väsida, kui midagi teha oli vaja. Nukukese elust, mida ma kogu hingest vihkan, pean täiesti vabaks saama – tahan olla oma ema vääriline.⁶²

Kiri mainib õpinguid *Polytechnikumis* Battersea pargi veerel.⁶³ Tegemist võib olla 1891. aastal asutatud Battersea polütehnikumiga, mille profiil sobiks õppega, mida Minni Kurs oma kirjades aeg-ajalt ära märgib – näiteks õpib ta toiduainete ingliskeelseid nimetusi.⁶⁴ Tehnikum oli praktilise suunitlusega – üks õpetatavaid erialasid oli kodumajanduse õpetaja kutse – ning see kujutas endast ühtlasi sotsiaalprojekti, pakkudes edasiõppimisvõimalust tagasihoidliku sissetulekuga noortele. 1903. aasta mais mainib Minni Luile saadetud kirjas tööd Briti muuseumis, ent ilmselt on selgi puhul tegemist õppetööga – teisteski kirjades on neiu kasutanud õppimise kontekstis sõna töötama (*arbeiten*).⁶⁵ Töenäoliselt õpingukaaslastega (aga vähemalt huvisid jagavate sõpradega) on ta käinud Uttoxeteris, kust saadeti Lui Oleskile ühilselt kaart, milles sealset vabrikut kiideti.⁶⁶ Polütehnikumis pakutud õppega võib seotud olla seegi, et 1903. aasta augustis ja septembris on ta omandanud Midlandi põllumajandus- ja piimanduskolledžis oskuse valmistada võid, pehmet juustu ning Stiltoni, Derby ja Cheddari juustu.⁶⁷

Osalt rahalistel põhjustel soovis Minni Kurs asuda 1903. aasta suveks elama (kahjuks pole teada, kas see õnnestus) Toynbee Halli⁶⁸, mis oli rajatud madala sissetulekuga elanikkonna aitamiseks ja harimiseks. Briti majandusteadlase ja sotsiaalreformide eestvedaja Arnold Toynbee⁶⁹ auks nimetatud heategevusasutuse rajasid Londoni East Endi 1884. aastal Henrietta ja Samuel Barnett. Agulisse püstitatud

⁶¹ RA, EAA.1253.1.599, l. 244/472, EELK Tartu Jaani kogudus, Personalbuch, 1894–1906. Liina Kurs suri 7. märtsil 1903 (vkj).

⁶² EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 8/23, Minny Luile Londonist, 22.03.1903. Artikli autori tõlge.

⁶³ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 9/25, Minny Luile Londonist, 23.03.1903.

⁶⁴ Battersea College Education, 1892–2003. London South Bank University Archives Centre. GB 2110 BCE' - Archives Hub, <http://archiveshub.jisc.ac.uk/data/gb2110-bce> (10.12.2023).

⁶⁵ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 14/43, Minny Luile Londonist, 9.05.1903.

⁶⁶ Samas, l. 14. Minny Luile Uttoxeterist, kuupäev võib olla 19.07.1903.

⁶⁷ EKM EKLA, f 185, m 30: 1, l. 5–6. Kolledži 1905. ja 1907. aasta fotodelt on näha, kuidas või ja Stiltoni juustu tegemise õppimine käis: vt Manuscripts and Special Collections, University of Nottingham, UMP/5/13/1; UMP/5/21/1.

⁶⁸ Samas, l. 12/37, Minny Luile Londonist, 26.03.1903. Osa toonast hoonestust hävis Teise maailmasõja pommirünnakuis, 1941. aastal ka arhiiv.

⁶⁹ Arnold Toynbee (1852–1883) soovis mh parandada Londoni vaeste elutingimusi.

ehitised matkisid ülikoolihooneid,⁷⁰ kuhu kutsuti elama ja vabatahtlikena töötama Oxfordi ja Cambridge'i tudengeid. Viimaste osaks oli pakkuda tööstusrevolutsiooniga üha süveneva sotsiaalse ebavõrdsuse vähendamiseks vaestele agulielanikele kursusi ja õpetust, kuidas eluga paremini toime tulla. Kohalikele elanikele pakuti muu hulgas tasuta õigusabi, mida kasutasid teiste seas vene ja poola immigrandid.⁷¹ Toynbee Halli eeskujul levis taoliste heategevusasutuste rajamise idee järgnevatel aastakümneil mujale maailma, eriti Ameerika Ühendriikidesse.⁷²

Peeter Tarvel nimetab pühendusalbumis töölishariduse liikumise (Toynbee Halli taoliste ettevõtmiste) eestvedajatena fabiaane⁷³ ning sellised vabaharidusvõimalused ja -asutused seostuvadki Londonis sageli just 1884. aastal Inglismaal asutatud Fabiaanlaste Ühinguga (*Fabian Society*). Mõõdukalt sotsialistlike vaadete ga fabiaanid taotlesid ühiskondlikku õiglust ja heaolu, majanduse ratsionaalset planeerimist ning sallivat ja aktiivset demokraatiat ning pidasid just Toynbee Hallis ühe oma esimestest ettekandeõhtutest. Koos Sotsiaaldemokraatliku Föderatsiooni ja ametiühingutega oli ühing ka Leiboristliku Partei (ka: Tööpartei – *Labour Party*) sünni juures. Soovides vaesuse põhjuste ja ebavõrdsuse uurimise kaudu ühiskonda paremaks muuta, asutasid sotsialistidest fabiaanid Beatrice ja Sidney Webb, Graham Wallas ning George Bernard Shaw 1895. aastal Londoni ülikooli majandus- ja poliitikateaduse kolledži (ingl London School of Economics and Political Science, LSE). 1900. aastal liitus LSE Londoni ülikooliga, pakkudes esimesena kraade ühiskonnateadustes. 1903.–1904. õppeaasta sügissemestril leiab kolledži üliõpilaste registrit ka preili Minny Kursi nime.⁷⁴ 1902. aastal oli kolledž kolinud oma praegusesse asukohta Houghtoni tänaval, kus elutsesid Charles Boothi „vaesuse kaardi“⁷⁵ järgi toona pagarid, ehitusmehed, tänavakaubitsejad, turukauplejad jt. Sama paika pidi loenguid kuulates külastama ka tütarlaps Tartust.

Maailmavaatelisele sobivusele lisaks kuulus Minni kahtlemata nende õppurite hulka, kes vajasid selliseid õppeasutusi majanduslikel põhjustel. Ehkki Minni Kursi toetajana on korduvalt nimetatud Tartu majaomaniku Taavet (David ja Sofia) Bergmanni abiraha sihtasutust, mis toetas eesti kirjanduse edendamist ja haridust

⁷⁰ Vt A. Counce. The Buildings of Toynbee Hall. <https://explore.toynbeehall.org.uk/wp-content/uploads/The-Buildings-of-Toynbee-Hall-finished-booklet.pdf> (10.12.2023).

⁷¹ Teenus toimib siiani. Võimalik, et abivajajate hulgas oli toona ka 1905. aasta revolutsiooni-sündmuste tõttu Vene keisririigist põgenenud baltlasi.

⁷² Tiina Kirss on maininud ideelist paralleeli Minni Kursi ja naisõigusluse pooldaja, vaestega tegeleva sotsiaaltöö pioneeri ameeriklanna Jane Addamsi (1860–1935) vahel (T. A. Kirss. Vaba mõtte ja võrdväärsuse tee, lk 130). Addams oli üks neid, kes hoolitses, et Toynbee Halli taoliste asutuste idee leviks Põhja-Ameerikasse (Toynbee Hall 1884–1951. A/TOY/21/15).

⁷³ P. Tarvel. M. Kurs-Oleski tegevus Tartu Rahvaülikoolis. – Minni Kurs-Olesk, lk 63–64.

⁷⁴ Üliõpilaste registris on õppurite nimede ta ha märgitud elukutsed ja Kursil on selleks õpetaja: *teacher*. LSE Institutional Archives, LSE/UNREGISTERED/19/16, lk 110.

⁷⁵ 1886–1903, esimesi põhjalikke uurimusi Londoni elamistingimustest ja tööhõivest. Vt C. Boothi kaartidele pühendatud lehte: <https://booth.lse.ac.uk/>. LSE ajalugu: <https://www.lse.ac.uk/about-lse/our-history> (10.12.2023).

omandada soovinud eesti noorsugu, ei ole mul õnnestunud leida teavet talle eraldatud summa või selle tagasimaksmise kohta (Bergmanni fond andis protsentideta laenu, mitte stipendiume). Võimalik, et Bergmann eraldas raha fondi loomise ajal pooleldi eraviisiliselt, sest toetusmeetme rajamise mõte realiseerus aeglaselt (põhikiri kinnitati 1904. aastal). Küll tundis Lui Olesk 1903. aastal muret, kas neiu on pärast ema surma Londonis raha ja ega ta selle puudumise korral meeletusi tee. Lui pakkus talle ka omapoolset toetust,⁷⁶ ehkki kirjavahetusest kasuisaga selgub, et ta enda rahaasjad polnud sugugi roosilised.⁷⁷ Kirjavahetuse põhjal ei viibinud Minni Kurs Londonis pelgalt õppurina, vaid töötas lisaks lapsehoidja ja koduõpetajana.⁷⁸ Saadud kogemusi rakendas ta aga hiljem kodumaal.

Samuti sai Kurs-Olesk edaspidi leiva teenimiseks ära kasutada oma inglise keele oskust, seda ka noore emana, kui Lui Olesk viibis Vologdas asumisel.⁷⁹ Nii on Minni Kurs-Olesk jätnud oma jälje ka Eesti tõkelukku. Tõlkimist katsetas ta juba Londonis, et inglise keelt paremini omandada.⁸⁰ Eestisse naasmise järel sai temast Aleksander Ferdinand Tombach-Kaljuvalla ja A. H. Tammsaare kõrval üks esimesi tõlkijaid, kes vahendasid inglise kirjandust algkeelest.⁸¹ Minni Kurs-Olesk on tõlkinud näiteks Thomas Hardy⁸², George Bernard Shaw⁸³, Oscar Wilde'i,⁸⁴ John Galsworthy⁸⁵ ja Rabindranath Tagore⁸⁶ töid. Lisaks on ta saksa keelest eesti keelde tõlkinud Richard Skowronneki⁸⁷ ja Fritz Stavenhageni⁸⁸ näidendeid. Osa tema tõlkeid

⁷⁶ EKM EKLA, f 185, m 29: 4, l. 18/43, Lui Minnyle Dorpatist, 4.01.1903.

⁷⁷ RA, EAA.2275.1.16, n-damata, Lui Olesk Peeter Oleskile, 6.01.1903 jj.

⁷⁸ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 17/42, Minny Luile, lahtine kirjaleht.

⁷⁹ Lui Olesk viibis Vologdas asumisel aastatel 1908–1910. Samasse perioodi jääb ka Lui ja Minni kirjavahetuse teine tihedam periood. 1908. aastal käis Minni Luil külas, misjärel nad said sõpradelt nimetuse „Vologda noorpaar“ (RA, EAA.2275.1.17, n-damata, Minni Kurs-Olesk Peeter Oleskile, 2.12.1908), ning külastas Luid Vologdas ka 1910. aastal.

⁸⁰ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 12/37, Minny Luile Londonist, 26.03.1903.

⁸¹ U. Lehtsalu. Varasemaid katseid inglise kirjanduse eestindamisel. – Keel ja Kirjandus 1963, 11, lk 682.

⁸² T. Hardy. „Kurbmäng kahe auahne inimese elust“ kogust „Life's Little Ironies“ (1894), ilmus 1910. aastal Postimehes nr 95–102.

⁸³ B. Shaw. „Mõistmata abielu“ (1912), algselt ilmunud ajalehe kaasandena.

⁸⁴ O. Wilde'i muinasjuttude valimiku „Õnnelik kuningapoeg“ tõlget (1913, Konrad Mägi kaaneillustratsioon) nimetab Hugo Raudsepp laimatuks (U. Lehtsalu. Varasemaid katseid inglise kirjanduse eestindamisel, lk 682). Nooreestlaste ajakirjale Vaba Sõna on Kurs-Olesk tõlkinud proosaluuletusi kogust „Lord Arthur Savile'i kuritegu ja teisi jutte“ („Lord Arthur Savile's crime and other prose pieces“, 1891), lk 44–50.

⁸⁵ J. Galsworthy. „Võitlus. Näitemäng 3 vaatuses“. Vanemuise näitelava, 1917. Esietendus 1921; Jaan Kärner on olnud tõlke suhtes kriitiline, arvates, et teos on tõlgitud üle saksa keele (J. Kärner. John Galsworthy: Võitlus. – Postimees, 19.03.1921).

⁸⁶ „Gitanjali“ („Luule-ohvrid“) autori ingliskeelse tõlke järgi. Noor-Eesti ajakiri Vaba Sõna, lk 35–37.

⁸⁷ „Hallid müürid. Richard Skowronnek'i lustmäng neljas vaatuses“. Vanemuise näitelava, 1913; esietendus Vanemuises Karl Menningu lavastuses 24. veebruaril 1914.

⁸⁸ „Loots. Fritz Stavenhageni ühejärguline näitemäng“. Vanemuise näitelava, esietendus Vanemuises Karl Menningu lavastuses 5. märtsil 1911.

ilmus ajakirjanduses. Käsikirja näib olevat jäänud Charles Dickensi „Kilk koldel“;⁸⁹ kommenteeritud referaadina on säilinud Tomáš Garrigue Masaryki „Ilmarevolutsioon“.⁹⁰

Suhtlusringkond Londonis

1903. aasta kevadel kirjutas Minni Kurs Lui Oleskile endast kui revolutsionäärist, sotsialistist, ametiühingutegelasest, positivistist ja naisõiguslasest.⁹¹ Mõni kiri hiljem lisab ta, et on eelkõige sotsialist, Eesti rahvuslane aga selles mõttes, et eestlastele rahvusvahelise vennastumise aateid tutvustada.⁹² Kirjades arutletakse Luiga selle üle, keda pidada „rahvusliseks demokraadiks“⁹³ – see küsimus lõhestas tollal ka sotsiaaldemokraate Tartus.

Pühendusraamatu järgi astus Minni Kurs Londonis Sotsiaaldemokraatliku Föderatsiooni (ingl Social Democratic Federation) liikmeks ja osales aktiivselt partei töös.⁹⁴ Föderatsiooni ja selle üritustega oli ta tõepoolest tihedalt seotud: tema kirjadest leiab ametiühingutegelaste ja fabiaanide James Keir Hardie, Benjamin Tilleti, (James) Ramsay MacDonaldi, aga ka Belgia sotsialisti Emile Vandervelde nimed ning (kõne)koosolekute kirjeldusi.⁹⁵ Noor kirjajakirjutaja on sageli kriitiline, näiteks pettub ta kord Hardie avaldustes⁹⁶ – niisiis analüüsib ta kogetut, samuti meeldib talle nähtust pikalt kirjutada. Pühendusraamatus mainitud külastused tööstusettevõtetesse ning tutvumine inglise tööliste elutingimuste, ametiühingute tegevuse, aga ka rahvaraamatukogude ning erinevate haridusasutustega⁹⁷ leiavad kajastust kas kirjavaheutes või tema esimeses ajaleheartiklis. 1904. aasta augustis osales ta koos inglise sotsiaaldemokraatide ja ametiühingutegelastega ka II Sotsialistliku Internatsionaali kuuendal kongressil Amsterdamis.⁹⁸

Mõni võitluskaaslane on jäänud ka pildile. 1905. aastal on Minni Kurs kinkinud Tartus Lui Oleskile foto, kus teda on pildistatud Inglismaal koos kahe meile tundmatuga

⁸⁹ EKM EKLA, f 155, m 8: 1, C. Dickens, Kilk koldel. Kodune muinasjutt. Inglise keelest M. Kurs-Olesk. Eduard Virgo kogu, K.-Ü. „Maa“ käsikirjad.

⁹⁰ RA, EAA.2275.1.57, M. Kurs-Oleski käsikiri „T. G. Masaryki Ilmarevolutsioon“.

⁹¹ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 10/30, Minny Luile Londonist, 24.03.1903.

⁹² EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 14/40, Minny Luile Londonist, 9.05.1903.

⁹³ EKM EKLA, f 185, m 29: 4, l. 49–50, Lui Minnyle Tartust, 29.04.1903.

⁹⁴ Minni Kurs-Oleski elukäik. – Minni Kurs-Olesk, lk 8.

⁹⁵ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 14/40–14/44, Minny Luile Londonist, 9.05.1903. MacDonald, Hardie ja Arthur Henderson olid 1900. aastal Leiboristliku Partei asutajate hulgas. Šotlane MacDonald pidas loenguid Londoni ülikooli majandus- ja poliitikateaduse kolledžis, hiljem sai temast peaminister.

⁹⁶ EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 10/30, Minny Luile Londonist.

⁹⁷ Minni Kurs-Oleski elukäik. – Minni Kurs-Olesk, lk 8.

⁹⁸ Vt J. Kent, A. Pearson. The Delegates of the Socialist Party of Great Britain (Socialist Standard, September 1904). Report from S.P.G.B. The International Socialist Congress (1904). <https://www.marxists.org/history/international/social-democracy/1904/international-socialist-congress.htm> (10.12.2023).



*Minni Kurs (keskel) kahe võitluskaaslasega Inglismaal 1904. aastal.
Pildi taga on pühendus: „Armsa Luile. Minny 1. II 05.“
EKM EKLA, B-149: 3*

(korduvalt publitseeritud pildilt on kaaslased enamasti välja lõigatud).⁹⁹ Foto autor on Etonis sündinud Harry Seymour Cousens, kes avas 1901. aastal fotostuudio Tunbridge Wellsis Kentis.¹⁰⁰ Selle populaarse suvituslinna elanikud olid juba 1860. aastatest toetanud aktiivselt sotsiaaldemokraate ja sufražiste ning seal elas ka naisküsimuse debatis aktiivselt sõna võtnud iiri kirjanik Sarah Grand.¹⁰¹ Nii võib küsida, kas tege- mist oli pelgalt sõiduga suvituslinna või kohtuti seal parteikaaslastega. Naiste õigusi toetasid erinevas vormis tööpartei, sotsiaaldemokraadid ja ametiühing. Ka Amster- damis toimunud sotsialistliku internatsionaali kongressil otsustati toetada lisaks proletariaadi klassivõitlusele, kaheksatunnisele tööpäevale ning üleilmsele rahule just naiste valimisõigust.¹⁰²

⁹⁹ EKM EKLA, B-149: 3. Foto tagaküljele kirjutatud pühenduse „Armsa Luile. Minny“ dateering 1. II 1905 tähistab nende kooselu alguspäeva (esialgne „fröliche Weinachten“ ehk „rõõmsaid jõule“ on maha tõmmatud).

¹⁰⁰ Professional Photographers in Hastings. <https://www.photohistory-sussex.co.uk/HastingsPhotgrsCo.htm>; Harry Seymour Cousens (Seymore-Cousens); Sussexpostcards.info. <https://www.sussexpostcards.info/publishers.php?PubID=84> (10.12.2023). Täna Royal Tunbridge Wells Civic Society liikmeid, kes püüdsid otsida kohalikke sündmusi, mis võinuks paeluda Minni Kursi.

¹⁰¹ Sarah Grand 1854–1943. <https://www.kent-maps.online/19c/19c-grand-biography/> (10.12.2023).

¹⁰² EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 16/46, Minnylt Luile Rotterdamist; Samas, l. 15/45, Minnylt Luile Amsterdamist; Samas, l. 17/47, Minny Luile ja Augustile South Hackneyst, 24.09.1904. Minni Amsterdamist ja tagasiteel Rotterdamist saadetud postkaardid ja kiri South Hackneyst vahendavad vaimustust ja muljeid kongressi üle, kirjutaja märgib inglise deputaatide arvuks 100 (teistes allikates 101).

Ent pühendusalbumis mainitud kohtumised naisliikumise juhtide Emmeline Pankhursti ja Margaret Bondfieldiga säilinud kirjavahetusest läbi ei käi. Kuigi isiklikku kontakti nendega välistada ei saa, võib kindlalt väita, et Minni Kurs ei osalenud WSPU radikaalsetes väljaastumistes. Nimelt ei olnud WSPU oma tegevuses radikaalne algusest peale. Esimest korda vahistati sufrāzetid 13. oktoobril 1905, kui Christabel Pankhurst¹⁰³ ja Annie Kenney¹⁰⁴ soovisid Manchesteris peetud poliitilisel koosolekul seal kõnelenud parlamendikandidaadile naiste valimisõiguse toetamise kohta küsimusi esitada, hakkasid vastu neid takistanud politseile ning tekitasid hoonest väljasaatmise järel rahvakogunemise. Füüsilist protesti (Christabel Pankhurst oli teda eskortinud politseinikku kas löönud või tema mundrile sülitanud) ning vangistuse valimist kautsjoni asemel loetakse üldiselt sufrāzettide avaliku radikaalse protesti alguseks.¹⁰⁵ Minni Kurs elas aga Christabel Pankhursti ja Annie Kenney vahistamise ajal juba aastajagu Liivimaal.

William Thomas Steadi küsimus

Artikli alguses tsiteeritud kiri riigidaam Narõškinalt kindralkuberner Sollogubile koos sellele lisatud Londoni ajakirjaniku sedeliga annab aga vihje, mis võib osutada Minni Kursi vähemalt kaudsetele sidemetele sufrāzettidega.

Asekubeneri kantselei on kirjeldanud, kuidas reisidelt naasmise järel on Mina Kurs alustanud Tartus kõiksugu vabaduste, sh vabaarmastuse propageerimist koolitüdrukutele, mille puhul tuuakse näitena ära ka tema enda vabaabielu Lui Oleskiga.¹⁰⁶ Politseil on olnud tema elust ja tegevusest üksikasjalik ülevaade.¹⁰⁷ Toimiku järgi osales ta siinmail tööliste kõnekoosolekuil, aga avaldas meelsust ka omapäi:

Tänavarahutuste ajal Jurjevis ilmus varsti pärast manifesti avaldamist 17. oktoobril 1905 Mina Kurs / või Olesk/ oma maja avatud aknale punases riietuses ja punase lipuga. Räägitakse sellest, et üks kasakas, kes tänavail liikus, sihtis teda korraks relvast, ja Mina Kurs peitis end kohe ära.¹⁰⁸

¹⁰³ Dame Christabel Harriette Pankhurst (1880–1958), vanim Pankhurstide lastest, oli Manchesteri ülikooli haridusega jurist, ei võinud aga praktiseerida, kuna oli naine. Oli WSPU põhiorganiseerijaid.

¹⁰⁴ Annie Kenney (1879–1953), endine Manchesteri puuvillavabriku tööline, oli ametiühingutegelane, kes liitus 1904. aastal sufrāzettidega. Temast sai üks WSPU juhte.

¹⁰⁵ Kenney kirja õele vahetult pärast vabanemist vt *Missive from a militant: testimony from the first British suffragette revealed*. <https://www.ox.ac.uk/news/arts-blog/missive-militant-testimony-first-british-suffragette-revealed> (10.12.2023).

¹⁰⁶ LVVA.6989.2.23, l. 15, Baltimaade ajutiselt kindralkubernerilt J. Narõškinale, 18.03.1906. Vt ka A. Väljataga. Eesti naised, moraal ja rahvuslus. Pildikesi sajandi algusest. – Vikerkaar 1996, 11–12, lk 95–102.

¹⁰⁷ Toimikust puudub küll detail, mida Minni Kurs ise pelgas seal olevat. 1904. aasta sügisel kirjutas ta Amsterdami kongressi muljeid vahendades: „Praegu sain teada, et Amsterdami politsei Wene politsei palve pääle kõik saadikud üleswõtnud on, – see on sant lugu. See tähendab, et kah Holland Wenemaa politseiga ühenduses on.“ (EKM EKLA, f 185, m 27: 20, l. 17/50, Minny Luile ja Augustile South Hackneyst, 24.09.1904.)

¹⁰⁸ LVVA.6989.2.23, l. 15, 15p. Artikli autori tõlge. Kindralkubeneri kantselei seletuskirja järgi ei ole veider mitte naisterahva kirebulevõtmine, vaid asjaolu, et viimane seepeale varju tõmbus.

Märkus võtab lühidalt kokku 1905. aasta revolutsioonisügisise sündmused Tartus: punane oli 1905. aasta revolutsiooni lippude värv, millega tervitati muuhulgas isevalitsuse manifesti, mis lubas isikupuutumast, südametunnistuse, usu-, sõna-, koosolekute ja ühingute vabadust ning laiendas valimisõigust. 22. novembril kehtestati aga Liivimaal sõjaseisukord, mis laienes detsembris Tallinna ja Harjumaale ning korda hakkas tsaarivõim taastama vägivallaga.¹⁰⁹

1906. aasta kevadel on Londonisse jõudnud teade Minni Kurs-Oleski vangistamisest. Info oli õnneks ekslik, ehkki Steadi sedelis vastab tõele kaks asjaolu. Esiteks on selleks Oleski-nimelise vangi olemasolu, mis võiski olla tinginud kommunikatsioonivea: 1906. aasta kevadel vangistati lühikeseks ajaks hoopis Lui Olesk.¹¹⁰ Teiseks, Minni Kurs-Olesk oli toona tõepoolest lapseotel: Oleskite esiklaps Olga Desideria sündis kuu aega hiljem, 16. aprillil 1906 (ukj).

Kirjas kindralkuberner Sollogubile lubas riigidaam Narõškina näidata Steadi pöördumist vajaduse korral keisrile. Olnuks sel tagajärgi? Selge on see, et keiser tundis inglise ajakirjanikku isiklikult.

William Thomas Stead (1849–1912) oli üks briti uuriva, nn uue ajakirjanduse rajajaid. Ajakirjanikukarjääri alustas ta 1870. aastal Kirde-Inglimaa ajalehe Northern Echo juures, saades peagi lehe peatoimetajaks. Nime tegi talle bulgaarlaste aprilli-ülelõõnise verise allasurumise kirglik kajastamine¹¹¹, mis tõi 1880. aastal kaasa töökoha Londonisse mõjuka Pall Mall Gazette'i juurde. 1883–1890 oli Stead lehe peatoimetaja ja reformis seda põhjalikult, hakates avaldama näiteks illustratsioone, kaarte ja intervjuusid. Sisule tõmmati tähelepanu tabloidilaadsete vahepealkirjadega, mis omakorda avardas lugejaskonda. Stead pidas ajakirjandust uueks mõjuvõimsaks moraalmajakaks.¹¹²

Üldtuntuks sai tema ajakirjanduslik tegevus aga just noorte tüdrukute eest seismisega. 1885. aastal kirjutas Stead viktoriaanlikus ühiskonnas ühe enim laineid lõõnud artiklisarja „Neitsite ohvrikstoomine moodsas Paabelis“.¹¹³ Ajakirjanduslik

¹⁰⁹ 1905.–1906. aasta sündmuste kronoloogiat vt T. Karjahärm. Revolutsioon, mis äratas eestlased. 100 aastat 1905. aasta revolutsioonist. – Horisont 2005, 1, lk 11–16.

¹¹⁰ RA, EAA.2275.1.9, n-damata, L. Oleski palvekiri Eesti kindralkubernerile arestist vabastamise asjus, 31.03.1906. Olesk püüdis vangistusest vabastada Palmse vallakirjutajat Mühlbachi ja haavas oma telegrammiga Eestimaa kindralkubeneri Šarantšovi tundeid. RA, EAA.2275.1.27, l. 1–6, Jaan Tõnisson Lui Oleskile, 30.03.1906. Vt ka Päevaleht, 30.03.1906 ja Minni Kurs-Olesk, lk 76.

¹¹¹ S. Prévost. W. T. Stead and the Eastern Question (1875–1911); or, How to Rouse England and Why? – 19: Interdisciplinary Studies in the Long Nineteenth Century, 2013, lk 16.

¹¹² B. C. Wilson. W. T. Stead: Nonconformist and Newspaper Prophet. – Religion 2021, 51 (2), lk 305–307. Talle on ka ette heidetud nii mõndagi, sh liigset vaimustumist kaunitest naistest, domineerivat isalikkust, ambivalentset kõikumist progressiivse sallivuse ja ülikriitilise moraliseerimise vahel ning põhimõtete ohvrikstoomist ajakirjanduslike või ka avalike huvide ees (L. Delap, M. DiCenzo. 'No one pretends he was faultless': W. T. Stead and the Women's Movement. – 19: Interdisciplinary Studies in the Long Nineteenth Century 2013, 16).

¹¹³ T. W. Stead. The Maiden Tribute of Modern Babylon. I–IV. – The Pall Mall Gazette. 6., 7., 8. ja 10. juuli 1885. Tervikuna loetav: The W.T. Stead Resource Site. <https://www.attackingthediabol.co.uk> (10.12.2023).

eksperiment paljastas lapsprostituutide turu Londonis, kus süütuid varateismelisi tüdrukuid osteti vaesunud või alkoholisõltuvuses vanemalt erinevatel ettekäaneltel, näiteks neile teenistust lubades. Nõudlust dikteeris jõukas klientuur. Eksperimendi üksikasjalikule kajastamisele järgnenud reaktsioon sundis parlamenti tõstma seksuaalse enesemääramise vanusepiiri seniselt 13 eluaastalt 16 eluaastale.

Stead oli ka Pankhurstide kauaaegne perekonnasõber¹¹⁴ ning üks esimesi, kes WSPU tegevust toetas, astudes muu hulgas välja vangistatud sufražettide eest.¹¹⁵ Teisele olulisele seadusemuudatusel aitas ta kaasa aga juba pärast oma surma: nimelt hukkus Stead 1912. aastal Titanicul ning ajakirjanduses ilmunud naisõiguslaste järelehüüded talle aitasid samal aastal anda lõpliku tõuke „valge orjakaubanduse“ ehk inimkaubanduse vastasele seadusemuudatusel.¹¹⁶

Balkani kriise kajastades kerkis Steadi huvifääri ka Vene impeerium.¹¹⁷ Ta kohutus nii keiser Aleksander III-ga¹¹⁸ kui ka Nikolai II-ga. Viimast intervjueris ta esimest korda 1898. aastal Livadias. Muidu Venemaa-kriitilist Steadi pimestasid uue isevalitseja rahuplaanid, sest kõige muu hulgas seisis ajakirjanik ka maailmarahu saavutamise eest. 1905. aasta septembris saabus Stead Venemaale lootusega veenda keisrit mässajate nõudmiste õigsuses ning üldiselt pressist hoiduv Nikolai II jättis talle Peterhofis antud koduses intervjuus (Stead kohtus ka keisrinna Aleksandraga) soodsa mulje.¹¹⁹ Nii võis 17. oktoobri manifest tunduda Steadile tema püüdluste kinnitusena ja võimalik, et inglise ajakirjanikuni ei jõudnudki arusaam, mismoodi Venemaal lubadustest kinni peeti.

Samas näitavad kuuldused Minni Kurs-Oleski vangistamisest, et Steadini jõudis vähemalt mingisugune info 1905. aasta sündmuste järelmitest Venemaa Balti provintsidest. Minni Kurs-Olesk võis talle huvi pakkuda mitmel põhjusel, nii kaitset vajava kauni noore naisena kui ka oma revolutsionääri tausta poolest. Sedelis Stead oma suhtumist igatahes ei varja, nimetades äsja sünnitanud naise peksukaristust ebainimlikuks. Liiasi asetaski Minni Kurs-Oleski tegevus ja võimalik vangistamine 1906. aastal Tartus ta londonlase jaoks mitmes mõttes WSPU tegevusega sarnasesse konteksti.

¹¹⁴ Säilinud on nt Richard Pankhursti telegramm Steadile novembrist 1887, milles saatja tänab Pall Mall Gazette'i toimetajat toetuse eest Londoni Verise pühapäeva sündmuste kajastamisel (Churchill Archives Centre, GBR/0014/STED 1/59) ning Christabel Pankhursti kirju Steadile (GBR/0014/STED 1/59).

¹¹⁵ C. Davies. *Bad girls*, lk 60.

¹¹⁶ R. Attwood. A very un-English predicament: 'The White Slave Traffic' and the construction of national identity in the suffragist and socialist movements' coverage of the 1912 Criminal Law Amendment Bill. - *National Identities* 2022, 24 (3), lk 221.

¹¹⁷ S. Prévost. W. T. Stead and the Eastern Question, lk 18.

¹¹⁸ Oma esimesest visiidist Venemaale 1888 avaldas ta raamatu: W. T. Stead. *Truth about Russia*. London: Cassell, 1888.

¹¹⁹ J. Ashton. „Russia owes a great deal to Mr Stead“. *Tsarism's Unlikely Champion and the International Press*. - *Atlantis Magazine*, 2004, vol 5, no 2. <https://www.attackingthediabol.co.uk/russia-owes-a-great-deal-to-mr-stead-tsarisms-unlikely-champion-and-the-international-press/> (10.12.2023).

Vabaabielust teise nurga alt

Tähelepanu väärib siinkohal ka Oleskite otsus valida 1905. aastal kooseluvormiks vabaabielu. Ehkki sellist otsust koheldi toona ebamoraalsena ja hiljem on sellele osutatud kui protestile toona ainsana aktsepteeritud abiellumisvormi ehk laulatuse vastu (tsiviilabielusid Vene tsaaririigis ei sõlmitud), kujutab selline ühendus samas naise õiguste kaitset. Nimelt andis Balti Eraseaduse järgi naine end kiriklikult abielludes mehe eestkoste alla.¹²⁰ Seevastu oli vabaabielus võimalik sätestada õigusi lepinguga. Kirjavahetuses, kus Lui teeb ühiseid tulevikuplaane, avaldab Minni hirmu end seaduslikult kellelegi teisele allutada ning mees on tema argumente mõistnud. Nad deklareerisid end abielus olevaiks ilma seaduse ehk laulatuse täheta, teatades sõpradele kaardikesega oma „abiellu astumisest“

1. veebruaril 1905 Tartus.¹²¹ Seda päev pärast anonüümse, ilmselt Jaan Tõnissoni kirjutatud seitsmeosalise juhtkirja teise osa ilmumist Postimehes, mis vabaarmastuse (sh pikemad kiriku kinnitusetu suhted) hukka mõistis.¹²² Samas tasub siinkohal märkida, et nii 1906. aastal, kui Lui Olesk vangistati, kui ka 1908. aastal, kui ta asumisele saadeti, on Jaan Tõnisson tema eest kostnud – sellisel puhul eriarvamused unustati.¹²³



Minni Kurs-Olesk ja Lui Olesk 1910. aastal Vologdas. Pühendus foto taga: „Väikese Ollikesele sünnimispäevaks! Mamma ja papp. Vologdas, 30 IV 10.“ EKM EKLA, B-149:5

¹²⁰ Eesti vabariigis avaldasid naisorganisatsioonid jätkuvalt survet abikaasade võrdõiguslikkuse rakendamiseks tsiviilseadustikus, ent selleni ei jõutud (vt K. Kiirend-Pruuli. Abikaasade isiklike suhete õiguslik korraldus Eesti esimesel iseseisvusperioodil: tee kaheliikmelise parlamendi suunas. – ÕESI aastaraamat 2017, lk 205–231).

¹²¹ EKM EKLA, f 185, m 30: 5, l. 22–25, Lui Olesk. Minni Kurs-Olesk. Varia (Nimekaarte, arveid, teateid). 4. XI 1908 ja d-ta.

¹²² Vaba armastus I; Vaba armastus II. – Postimees nr 23–24, 29. ja 31.01.1905. III–VII osa ilmusid nr 28, 30, 33–35. Arutus jätkus ka rubriigis „Kohalikud sõnumid“, nr 57–58 (vt ka K. Aru. Üks kirj, kolm mõõdet, lk 142).

¹²³ RA, EAA.2275.1.27, l. 1–6, Jaan Tõnisson Lui Oleskile, 30.03.1906. Tõnisson protestis 1908. aastal koos teiste Tartu avaliku elu tegelastega ka Oleski väljasaatmise vastu Vologdasse (vt T. Karjahärm. Jaan Tõnisson ja Pjotr Stolõpin. – Tuna 2021, 2, lk 74).



1933. aasta. Tagumises reas seisavad (vasakult): Minni Olesk, Maja Olesk ja Juta Olesk. Esimeses reas istuvad Olli Olesk ja Minni Kurs-Olesk. Keskel istub (triibulise kampsuniga) Ungari stipendiaat Magda Kövesi (Kövesi-Andrássy), kes elas toona Oleskite pool. EKM EKLA, B-149:8

Oleskitele sarnaselt teatasid 1905. aasta sügisel ajalehes Uudised oma abielusse astumisest Eduard Vilde ja Linda Jürmann, dateerides sündmuse 9. septembriga. Ilmselt tähistab see kuupäev notariaalse lepingu sõlmimist, millega määrati kindlaks võimalike järeltulijate õigused.¹²⁴ Kasutan võimalust korrigeerida siinkohal Vilde eluloolistes käsitlustes sageli korduva vea: lehekuulutus avaldati 13. septembril, mitte 9. või 11. septembril 1905, samuti ei olnud nad esimesed sellise kooseluvormi viljelejad.¹²⁵

Oleskite neli tütart sündisid vabaabielust. Olga-Desideria ehk Olli Olesk (1906–1988) lõpetas Tartu Ülikooli õigusteaduskonna 1928. aasta lõpul ning püüdis 1929. aastal tagajärjetult kohtunikuametit, mida naistele sõdadevahelises vabariigis kohaseks ei peetud.¹²⁶ Temast sai advokaat ja lastekaitsetöötaja. Juta-Pia Olesk (1907–1970) õppis arstiks, Maja-Helmi (1909–2000) kutsumus oli õpetamine ning õdedest noorim Minni-Dagmar (1911–1964) õppis filosoofiateaduskonnas, kuid jättis

¹²⁴ E. Vilde J. Muthmannile, Pühajärvel, 22. septembril 1905. – E. Vilde. Artikleid ja kirju. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1957, lk 327. Vilde oli 1891. aastal Berliinis registreerinud abielu Antonie Gronauga, mis oli lahutamata.

¹²⁵ Ajaleht Uudised ilmus kaks korda nädalas, teisipäeva ja reede hommikul.

¹²⁶ M. Ristikivi, M. Luts-Sootak, H.-T. Räis. „Kohtuniku amet on liiga raske neile“: Eesti naisjuristide pürgimisest kohtunikuks kahe maailmasõja vahelisel perioodil. – Ajalooline Ajakiri 2017, 2/3, lk 309–340.

abiellumise tõttu õpingud pooleli.¹²⁷ Nõukogude aeg põhjustas kõigile nii eraelulisi kui ka karjääriga seotud kannatusi. Noorim õde Minni-Dagmar põgenes 1944. aastal perega Rootsi.¹²⁸

Üliõpilasaastail olid kõik neli õde Eesti Naisüliõpilaste Seltsi (ENÜS) aktiivsed liikmed¹²⁹ ja käisid oma õpihimuliste, ühiskondlikult aktiivsete ja inimõiguste eest seisvate vanemate jälgedes. Arhiivileid Londonis LSE-s hoitavast Naiste Raamatukogust näitab, et nii Olli Olesk (*stud. jur.*), Juta Olesk (*stud. med.*), Maja Olesk (*stud. fil.*) kui ka Minni Olesk (*stud. hist.*) allkirjastasid ENÜS-i liikmetena 1930. aastal Eesti Vabariigi Tartu Ülikooli naisüliõpilasorganisatsioonide ja naisüliõpilaste pöördumise Haagis toimunud esimesele ülemaailmsele rahvusvahelise õiguse kodifitseerimise konverentsile, toetades põhimõtet, et „abieliu *eo ipso* ei muuda naise kodakondsust“, ning märgukirja Rahvasteliidule, pooldades üheõigusluse lepingut.¹³⁰ Pöördumine on ühes arhiivikaustas mitmete Inglise ülikoolide ja organisatsioonide samalaadsete pöördumistega. Kuna Haagis peetud konverentsil tõstatati muu hulgas kodakondsusega seotud küsimused,¹³¹ oli naisorganisatsioonide ühise märgukirja eesmärk juhtida tähelepanu asjaolule, et paljudes riikides omandasid naised abielludes automaatselt oma mehe kodakondsuse¹³² ja neil puudus kontroll oma vara või laste üle.

Nimetatud pöördumine jäi toona tulemusteta. Briti naiste kodakondsus muudeti nende abikaasa kodakondsusest sõltumatuks alles 1948. aastal.¹³³ 1957. aastal võeti vastu ka rahvusvaheline konventsioon abielunaiste kodakondsuse kohta, milles sätestatakse, et abieliu sõlmimine või selle lahutamine riigi kodaniku ja välismaalase vahel (nagu ka kodakondsuse muutmine mehe poolt abieliu jooksul) ei mõjuta automaatselt naise kodakondsust.

Kokkuvõtteks

Artikli põhieesmärk oli täpsustada uute arhiiviallikate põhjal Minni Kurs-Oleski suhtlusringkonda ja tegevust tema õpinguaastatel Londonis (1902–1904), mille kohta on senistes uurimustes antud kas eksitavaid või andmete puudumise tõttu

¹²⁷ P. Olesk. Ajast, mis pole minevik. – Õpetajate Leht, 9.04.2010.

¹²⁸ P. Olesk. „Ma lõpetan selle jama ära.“ Ajakaaslaste meenutuslood Juhan Peeglist. <https://www.eesti.ca/ma-lopetan-selle-jama-ara-ajakaaslaste-meenutuslood-juhan-peeglist/article44327> (20.03.2023).

¹²⁹ Vt Eesti Naisüliõpilaste Selts 100. Koost. R. Hinrikus ja T. A. Kirss. Tartu: Eesti Naisüliõpilaste Selts, 2011.

¹³⁰ Women's Library Archives, 5NMW/C/01/01.

¹³¹ Vt RA, ERA.957.13.112, kirjavahetus Rahvasteliidu peasekretäri ja Eesti ministeeriumidega rahvusvahelise õiguse kodifitseerimise konverentsi ettevalmistuse ning kava kohta. Antud küsimust puudutab Ants Piibu kiri välisministrile, 18.03.1930, lk 132.

¹³² Sama põhimõte kehtis 1920. aastatel Eestis. Samas andis Eesti Vabariigi 1922. aasta kodakondsuseadus välisriigi kodanikuga abiellu astunud Eesti kodanikest naistele siiski ka võimaluse oma senist kodakondsust säilitada, kui nad esitasid selleks vastava sooviavalduse. Vt H. Rohtmets-Aasa. Abielunaiste kodakondsus käib nende meeste järele. Näiteid naiste kodakondsusõiguse kohta äsja iseseisvunud Eestis. – Horisont 2023, nr 2, lk 32–35.

¹³³ Eestis sätestati see põhimõte juba 1938. aastal vastu võetud kodakondsuseaduses.

ebamääraseid teateid. Eelkõige puudutab see Minni Kurs-Oleski suhteid sõjakate naisõiguslaste organisatsiooniga, mida juhtis Emmeline Pankhurst. Artikkel näitab, et vähemasti kaudne side oli Minni Kursil sufrāžettide või nende toetajatega olemas, kuid nende radikaalses tegevuses ta ei osalenud. Viimase välistab juba ainuüksi sufrāžettide organisatsiooni tegutsemise ajajoon – sufrāžettide esmakordse vahistamise ajal 1905. aasta oktoobris elas Kurs-Olesk juba aastajagu Liivimaal. Ent selletagi sattus noor sotsiaaldemokraat ja naiste õiguste eest seisja oma tegevusega Vene tsaarivalitsuse salapolitsei huviorbiiti ning tema tegevus Tartus (nii nagu teistegi naisrevolutsionääride tegevus toonasel Vene impeeriumis) sarnanes mõneti sufrāžettide tegevusega Inglismaal.

Väärrib tähelepanu, et artikli alguses tutvustatud järelepärimine Minni Kurs-Oleski väidetava vangistamise kohta 1906. aastal tehti erakordselt kõrgel tasemel – tsaaririigi peaministrini jõudnud kirjas kostis tema eest tuntud Londoni ajakirjanik ja naiste õiguste eest seisja William Thomas Stead. Oma sedelis riigidaam Jelena Narõškinale seob Stead Minni Kursi vaadetelt eelkõige sotsiaaldemokraatidega, ent viitab seejuures ka oma sõpradele Londonis, kes Minni Kurs-Oleskit hästi tundsid. Nende sekka võisid kuuluda ka sufrāžetid.

Võib arvata, et kui võitlevad sufrāžetid oleksid Minni Kursi Londoni-aastatel juba aktiivselt tegutsenud, võinuks nende tegevus söakat¹³⁴ tütarlast sütitada. Pühendusalbum Minni Kurs-Oleski 60. sünnipäevaks osutab, et „[V]älismaal viibides omandas Minni Kurs-Olesk hea ettevalmistuse selleks, et hiljem kodumaal poliitika, naisliikumise, sotsiaal- ja vabaharidustöö alal tagajärjekalt töötada“.¹³⁵ Need kogemused pärinesid aga eelkõige liikumisest Londonis sotsiaaldemokraatide, naisõiguslaste, ametiühingutegelaste ning fabiaanlaste ringkondades ja osalemisest õppetöös viimaste toetusel loodud haridusasutustes.

Minni Kurs-Oleski Londonis loodud sidemed vajaksid kindlasti edasist uurimist ja nagu käesolev uurimistöö näitab, on hoolimata ajalisest distantsist võimalik nende kohta erinevatest mäluasutustest tänini jälgi leida. Kahtlemata vajaks Minni Kurs-Olesk tõelise „uue naisena“ ka uut põhjalikku eluloolist käsitlust.

Artikli valmimist on toetanud Rahvusarhiivi rahvuskaaslaste programm. Tänan Grigori Utgofi, Ilona Martsonit, Ene-Reet Soovikut ja oma ema arhiiviallikate tõlkimisel osutatud abi eest ning anonüümset retsensenti põhjalike märkuste ja kommentaaride eest.

¹³⁴ Minni Oleski temperament on leidnud korduvat äramärkimist sõber Karl August Hindrey mälestustes (Kirjad noortele. Tartu: Ilmamaa, 2016, lk 328 ja 495), aga ka kirjavahetuses Lui Oleski poolt. Ulja poisipeaga rabis ta 1905. aasta algul Aino Kallast: “[---] õigupoolest ei imponeerinud ta mulle üldse. Mind võib veedelda peenendunud naine, mitte kunagi poisilik esinemisviis. Kuidas ta rikub oma näo inetu soenguga! Selle suure, uhke, peagu kivist raiutud näo juure lühikesed, metsikult käharad juuksed!” (A. Kallas. Päevaraamat aastaist 1897–1906. Toronto: Orto, 1954, lk 295).

¹³⁵ Minni Kurs-Oleski elukäik, lk 8.